

Kalászok avagy ki a privateer és ki nem

Hozzáadta: Cselle Miklós

2014. szeptember 26. Péntek 09:36

Utolsó frissítés 2014. szeptember 26. Péntek 20:57

Néhány gondolat kalászokról és hasonlókra

A magyar nyelv nem tesz különbséget a kormányzati megbízatással megkötött és a saját szakálljára áldozott kőzetektől. Tengeremléki népekkel a több fogalom is illetik a magánüzeműlyköt a tengeren hajókat megármadó tengerészre, pl. angolban: privateer, corsair, rover, pirate, buccaneer, freebooter, caper. Ezeknek a pontos értelmét, és az esetleges jelentésbeli különbségeket mutatom be az alábbiakban (a szótárak mindet kalásznak fordítják). Természetesen nem szeretnék az abszolút északról a szerepben tetszelegni, ha bárkinek ellentétes véleményesen fogadok bármilyen kiigazítást.

Privateer: magántulajdonban (private) lévő hajó, (illetve ilyen hajó tulajdonosa és az ezen szolgáló tengerészek), amely valamely hadban álló állam megbízásával rendelkezik ami felhatalmazza az ellenséges hajókat megármadásra és elfogására. A kifejezés elször 1664-ben jelenik meg. Ezek a hajók a jamaikai lobogó alatt hajóztak, nem bántották a semleges államok hajóit, viszont természetesen legkeresztül az ellenfél nagyobb hadihajóit, ezáltal leginkább az ellenség kereskedelmi hajóit támadták meg, a számkönnnyal pedig elszármoltak a kormányzat felé, természetesen megfelelő részesedést fejen. A legénységet hivatalosan toborozták, elre rárészesedést a számkönnnyben. Elfogásuk esetén elvileg hadifoglyoknak kijáró elbánásban részesültek, bár a spanyolok a Karib tengeren nemigen tartották be. Még egy fontos szabály, ami gyakran megkeserítette ezeknek a kapitányoknak az életét: a hadihajóknak joga volt bármely nemzetközeli hajórá, Ágy ezekről a hajókról is, matrászokat átvenni a saját állományukba, akár a tenger közepén is, ha ott találkoztak, és a kapitány hiába tiltakozott ilyenkor, sokszor csak annyi matrásza maradt, akik éppen hogy elegen voltak a hajó kezeléséhez. 1856-ban a Párizsi Nyilatkozat a Tengerhajózási Tárványról elfogadásával a nagyobb európai államok (Spanyolország kivételével) tárványtelenné nyilvánították a privateer tevékenységet, az USA a 19. század végén, Spanyolország pedig 19. század végén a nyilatkozathoz.

Corsair (corsaire): az olasz corsaro-ból, ami a latin cursus-ból (állomány) ered; a privateer francia megfelelője (főleg Saint-Malo-i privateer-ekre alkalmazták), a megnevezés némileg másdosult jelentéssel ment át az angolba mint főhivatalos privateer, aki sokkal kezelebb áll a kalászhoz (Henry Morgan például hevesen tiltakozott, amikor egy alkalommal corsair-nak nevezték, a magán privateer-nek tartotta, pedig valójában buccaneer volt, de például Robert Surcouf bőszen vállalta a corsaire címet).

Rover: hollandból (roven a.m. rabolni) angolba átvett kifejezés, jelentése rablás, azaz kalász.

Pirate: kalász, olyan személy, aki hajókat támad meg és rabol ki. Eredete alighanem keleti francia, ahová a latinból került át (ha ugyan nem közvetlenül a latinból került át az angolba) a "pirata" ami viszont a görög peiratos ered (peiran a.m. megkésérelni).

Buccaneer: a francia boucanier szóból ered, ami már kalászt (de még erdőjáró is) jelent, ez a kifejezés viszont a boucaner-ből ered, ami hős-főst állást jelent, ennek az eredete a boucan vagy boucane, ami a hős főst állásának használt keretét jelenti, ez a szó viszont valószínűleg a tupi indián moka-mboka (kb. kizárólag) szóból származott át franciába (már a források szerint az arawak nyelvű moccan szóból, ami szintén a főst állás keretét jelenti). Eredetileg Hispaniola (ma Dominika és Haiti) szigetén letelepedett franciák voltak, akik bivaly vadászattal foglalkoztak és az Ágy szerzett húst főst állás eladták. A spanyolok 1630 körül kiűzték őket a Hispanioláról, ekkor Tortugán telepedtek le, áthozva a későbbi francia gyarmat alapjait. Ebből a jóról vödhet a kikötőből aztájn megtorlásokkal szembe kalászakciákat szerveztek spanyol hajók ellen, eleinte csak a Windward-szoros környékén, később pedig, ahogy a számuk növekedett, már valóságos hadjáratokat indítottak a spanyol-amerikai szárazföldre és városokat raboltak ki. A francia, angol és holland gyarmatok számára nekünk a növekedésével egyre gyakrabban börtönök a két ezen gyarmatok kormányzója a spanyolok ellen megbízólevelek (letter of marque /ang/, lettre de marque /fra/)

kiadásával. Az angolok lehetővé tették nekik Port Royal (Jamaica) kikötésének használatát, a franciák Tortugában engedték be őket, ezáltal mindkét város fellendült, főleg Port Royal, amelyik rövid időn belül a Karib térség leggazdagabb városa lett. Nagyjából az 1690-es években kezdett hanyatlani a régi buccaneer hárnöv, ahogy az európai hatalmak feladták a nézincs bűke a Vonal márgáttâ politikát (a Vonal az 1494. június 7.-én megkötött Szerződésben meghatározott délkérr 370 mérföldre nyugatra a Zöldfok szigetektől, amely felosztotta a felfedező fűldeket Spanyolország és Portugália között). A buccaneer-ök ugyanis nehezen kezelhető tűrsaság voltak, gyakran sodorták a megbízásokat nemkívánatos hűborókba. A későbbiekben szötszöledtek, legtűbben Afrika kérről és az áceánon tevékenykedtek tovább, majd lassan kihalt a megnevezés.

Freebooter: vagy filibuster, francia változata filibustier, a holland vrijbouter-ból, ami a vrijbuit-ból (a.m. fosztogat) ered (vrij a.m. szabad + buit a.m. prédát). Magyarán kalás. Van még egy értelme, kérről belől szabadcsapat, olyan katonák, akik ad hoc robbantanak ki hűborókat idegen nemzetek megtámadásával.

Caper: rövid ideig a fiatal Egyesült Államok használta a saját államilag megbízott privateer-jeire, nem terjedt el a használata.

Ášgy ténik tehát, hogy a privateer, a corsair és a caper hadviselő állam szolgálatában álló magán személyt jelent, a szabályos megbízást adott a kormányzat, megadott területen elfoghatta az ellenség hajóit és (elvileg) elfogásukat esetén hadifoglyoknak tekintették őket.

Fentiekkel szemben a rover, pirate, buccaneer, freebooter a valódi kalások, akiket magyarul leginkább tengeri rablásnak nevezhetünk. Ezeket minden állam elűzte, elfogásukat esetén gyakorlatilag azonnali kivégzésre írták rájuk. A századunk napjaink romantikusan átszézett ékálászá-filmjei, amelyeknek gyakorlatilag semmi köze az egykori valósághoz. Azt, hogy milyen vökony volt a határ a korzár és a kalás között, William Kidd kapitány esete példátlanul, aki korzárként kezdte szabályos megbízást levéllel, de egy hadihajó elvitte az Angliában toborzott legénységet, ezt az Antillákon szedett-vedett tűrsasággal volt könnyű elűzni, akiket viszont nem tudott fűken tartani, vögöl kalászként a tőlük el és akasztották fel.

Források:

Marjai Imre: Nagy kalászkönyv

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/>

Horia Matei: Ávezredek kalászkönyve